

განმანათლებლობა და სექსუალობა მე-19 და მე-20 საუკუნეების მიჯნაზე მოღვაწე ქართველი ქალი ავტორების ნაწარმოებებში

ნინო ცქიფურიშვილი

აბსტრაქტი

სტატია მიმოიხილავს ქართველი, ფემინისტი მწერალი ქალების მიერ 1880-1927 წლებში გამოქვეყნებულ მოთხრობებს, რომლებიც სექსუალობის საკითხებს ეხებოდა; ანალიზებს იმ პერიოდში გავრცელებული განმანათლებლობის იდეების გავლენას მათ ნაწარმოებებში სექსუალობის ასახვაზე. კვლევა მიმოიხილავს ფემინისტურ მიდგომებს, რომლებითაც აღნიშნული მოთხრობებია დაწერილი. ტექსტები გაანალიზებულია მიხაილ ბახტინის დიალოგიური კრიტიკისა და მიშელ ფუკოს დისკურსის კრიტიკული ანალიზის მეთოდით, ასევე სოციალური და პოლიტიკური მეცნიერებების კვლევის მეთოდებით შეისწავლის მხატვრულ ლიტერატურას. აქცენტი კეთდება ნაწარმოებებში ჩაგრულთა ხმების წაკითხვის მეთოდებზე და ზოგიერთ მიზეზზე, თუ რატომ მიეცა ადვილად დავინწყებას მე-19 და მე-20 საუკუნის მიჯნაზე საქართველოში არსებული ფემინისტური მოძრაობა.

საკვანძო სიტყვები: სექსუალობა, სექსუალური უფლებები, ფემინიზმი, ქალი ავტორები, ლიტერატურა, განმანათლებლობა, ფეოდალიზმი, სოციალური უთანასწორობა, სხეული, აგენტობა.

შესავალი

საქართველოში ქალთა უფლებებისათვის ბრძოლა მე-19 საუკუნიდან დაიწყო. სხვა ასპექტებთან ერთად, ეს ძალისხმევა სექსუალურ უფლებებსაც შეეხებოდა. თუმცა, ამ დრომდე, პირველი ქართველი ფემინისტების აქტივიზმში სექსუალობის შესახებ სიღრმისეული კვლევა არ ჩატარებულა. იმ პერიოდისათვის, ცნობილი ფემინისტები, ეკატერინე გაბაშვილი, მარიამ გარიყული, ანასტასია ერისთავი-ხოშტარია და სხვები, ლიტერატურის შექმნით აქტიურად იყვნენ დაკავებულნი. წერა მათთვის, ფემინისტური აქტივიზმის ერთ-ერთი ფორმა იყო. ისინი საკუთარ თავს ფემინისტებად მოიხსენიებდნენ და მათი მოთხრობების დიდი ნაწილი, სოციალურ თანასწორობასთან ერთად, სწორედ, ქალთა უფლებებს ეხებოდა. ადრეული და იძულებითი ქორწინება, გაუპატიურება, აბორტი, სექსუალური შევიწროება, ტრეფიკინგი, სექს-სამუშაო და სექსუალური გზით გადამდები ინფექციები, – ეს იმ თემების ჩამონათვალია, რომლებიც მათ ნაწარმოებებშია განხილული. მიუხედავად ამ ქალების ისტორიების და არქივების ეტაპობრივი შესწავლისა, კონკრეტულად სექსუალობის თემის გაანალიზება მათ ნაწარმოებებში არ მომხდარა.

წინამდებარე სტატია ეყრდნობა 2021 წელს ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გენდერის კვლევის სამაგისტრო პროგრამის ფარგლებში შესრულებულ სამაგისტრო ნაშრომს „სექსუალობის თემის ასახვა მე-19 საუკუნის ბოლოსა და მე-20 საუკუნის დასაწყისის ქართველი მწერალი ქალების ნაწარმოებებში“ და წარმოადგენს საქართველოში ფემინისტური ბრძოლის სექსუალური უფლებების ქრილში განხილვის მცდელობას.

სტატიაში მიმოხილულია, თუ რა გავლენას ახდენდა საქართველოში განმანათლებლობის იდეის გავრცელება, ზემოხსენებული ქალი მწერლების ნაწარმოებებში, სექსუალობის ასახვაზე; რა ძალაუფლებრივი მიმართებები (power relations) იკვეთება სექსუალობასთან დაკავშირებული თემების აღწერისას; რა ძირითადი გზავნილები ჰქონდათ მათ სექსუალობაზე წერისას და რამდენად ფემინისტური პოზიციით იყო ისინი ნაკარნახევი. სტატია ეფუძნება მარიამ გარიყულის, ეკატერინე გაბაშვილის, ანასტასია ერისთავი-ხოშტარას, ნინო ნაკაშიძისა და ფუცუ დგებუაძე-ფულარის 1880-1927 წლებით დათარიღებულ ოცდაათამდე მოთხრობას; სოციალური და პოლიტიკური კვლევის მეთოდებით მხატვრულ ლიტერატურას იმ დაშვებით შეისწავლის, რომ ეს ქალები პოლიტიკური მიზნებით წერდნენ: საზოგადოებრივ აზროვნებასა და ქცევაში ცვლილების გამოწვევა სურდათ.

განმანათლებლობა საქართველოში ფართოდ მე-19 საუკუნიდან გავრცელდა (სურგულაძე & სურგულაძე, 2013, გვ. 85-110) და თან მოჰყვა ისეთი იდეები, როგორებიცაა თავისუფლება, თანასწორობა, შემწყნარებლობა, აქცენტი უფლებებზე, რელიგიური დოგმების უარყოფა და ხაზგასმა ადამიანის ბედნიერებაზე (კანტი და სხვ., 2012, გვ. 57-66). ამ დროს განათლება საზოგადოების დაბალ ფენებში გავრცელდა. განმანათლებლობის პროექტში ეკატერინე გაბაშვილი, ანასტასია ერისთავი-ხოშტარია, მარიამ გარიყული და სხვები აქტიურად იყვნენ ჩართულნი. ამაზე მათი არქივები და „ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების“ წევრობა მეტყველებს. იმის მიუხედავად, რომ ისინი სოციალურად შედარებით მაღალ ფენას მიეკუთვნებოდნენ, მათ ჰქონდათ ლეგიტიმურობა, ამ თემაზე ნაკლებ პრივილეგირებულთა პოზიციიდან ეწერათ, რადგან როგორც კატო მიქელაძე აღნიშნავს, საქართველოში სხვადასხვა კლასის წარმომადგენელი ქალების სტატუსი ერთმანეთისგან დიდად არ განსხვავდებოდა: *„ჩვენ ყველანი ერთნაირად ჩაყენებული ვართ უფლებრივად გიჟებისა და ბავშვების მდგომარეობაში განურჩევლად ეკონომიკური კატეგორიისა“* [1917] (მიქელაძე, 2017, გვ. 28).

მართალია, ცნება „სექსუალობა“, თანამედროვე გაგებით, იმ დროს არ არსებობდა, მაგრამ ის კონცეფცია, რასაც ეს ტერმინი დღეს მოიაზრებს, ამ მწერლებს გააზრებული და განხილული აქვთ თავიანთ ნაწარმოებებში. კერძოდ, სექსუალობასთან დაკავშირებული ემოციები, ქცევა, გადაწყვეტილებები, დამოკიდებულებები, ფასეულობები, ასევე, სექსუალური ჯანმრთელობა და უფლებები, რაც გულისხმობს სექსუალობასთან დაკავშირებულ ფიზიკურ, ემოციურ, ფსიქიკურ და სოციალურ კეთილდღეობას, სექსუალობასთან დაკავშირებული გადაწყვეტილებების თავისუფლად და დამოუკიდებლად, ყოველგვარი ძალადობისა და იძულების გარეშე მიღების უფლებას, პარტნიორების არჩევის, სიამოვნების განცდის უფლებას, უფლებას საკუთარ სხეულზე, პირადი ცხოვრების ხელშეუხებლობას, ქორწინება/არქორწინების, შვილის ყოლა/არყოლის შესახებ დამოუკიდებელი გადაწყვეტილების მიღების უფლებას (IPPF, 2008). ეს ქალები წერდნენ ფემინისტური და აქტივისტური პოზიციიდან იმის გაცნობიერებით, რომ არსებობდა მრავალშრიანი გენდერული

ჩაგვრა და საჭირო იყო მის გამომწვევ მიზეზებთან ბრძოლა, ცნობიერების ამაღლება და ჩაგრული ჯგუფებისადმი მკითხველის თანაგანცდის გაჩენა.

რომანის მსგავსად, მოთხრობებიც იძლევა საშუალებას, დიალოგების მეშვეობით მოხდეს სხვადასხვა სოციალური ფენის წარმომადგენელი პერსონაჟების ღირებულებათა სისტემის შეპირისპირება, ჩაგრულთა ხმის გაჟღერება, რასაც მიხაილ ბახტინის „დიალოგური კრიტიკის“ შესახებ თეორია ეყრდნობა (რატინი, 2008, 18-36). მიშელ ფუკოს დისკურსის კრიტიკული ანალიზის მეტოდი კი გვეხმარება, ვიკვლიოთ ძალაუფლებასა და დისკურსს შორის კავშირი (წულაძე, 2020, გვ. 266-270). ამ ორი მეთოდის სინთეზით, შეგვიძლია, შევისწავლოთ, როგორ აისახება მხატვრულ ლიტერატურაში პატრიარქატის, რელიგიის, ეკონომიკური თუ სხვა ძალაუფლებრივი სისტემის ეფექტი სექსუალობასთან დაკავშირებულ ასპექტებზე.

განმანათლებლობის გავლენა სექსუალობაზე

განმანათლებლობის თანმდევი იდეები, როგორებიცაა ჰუმანურობა, თავისუფლება, ტოლერანტობა და სხვა, განხილულ მოთხრობებში სექსუალობასთან დაკავშირებულ დამოკიდებულებებში ვლინდება. მაგალითად, ეკატერინე გაბაშვილის, ანასტასია ერისთავი-ხოშტარიას, მარიამ გარიყულისა და სხვათა მოთხრობებში ასახულია განათლების გავლენა პერსონაჟების სექსუალურ ქცევასა და გადაწყვეტილებებზე. ნაწარმოებებში ჩანს, თუ როგორ აცნობიერებენ ქალები, რომ რომანტიკული პარტნიორის არჩევა იქნება, ოჯახის შექმნა, თუ შვილის ყოლა/არყოლა, პატრიარქალური საზოგადოება, კულტურა და რელიგია მათ თავისუფალ არჩევანს უზღუდავს.

ეკატერინე გაბაშვილის მოთხრობაში „რომანი დიდ ხევაში“ და ანასტასია ერისთავი-ხოშტარიას მოთხრობაში „კერა“ პერსონაჟებს განათლება ეხმარება, დამოუკიდებლად მიიღონ გადაწყვეტილებები პარტნიორის არჩევისას, დაუპირისპირდნენ რელიგიურ დოგმებსა და კლასობრივ უთანასწორობას. გაბაშვილის პერსონაჟ მაროს, რომელიც შეყვარებულის მიმართ გრძნობების გამოხატვას ცოდვად მიიჩნევს, „ქალაქში“ განათლებამიღებული პავლე პასუხობს: „*მაშინ სხვა დრო იყო, ჩემო მარო, ეხლა სიყვარული თავისუფალია; ეხლა სიყვარული სირცხვილი როდიღაა! ეხლა სირცხვილი ის არის, თუ უსიყვარულოდ ცოლს შეირთავს ვინმე. მე და შენ რომ ერთმანეთი გვიყვარს, ვის რა აკლდება?*“ (გაბაშვილი, რომანი დიდ-ხევაში, 1987 [1881], გვ. 326).

ანასტასია ერისთავი-ხოშტარიას მოთხრობაში „კერა“, ახალგაზრდა ქალი მართა, რომელიც თანასოფლელ გოგოებში წერა-კითხვისა და ხელსაქმის ცოდნით გამოირჩევა, სასიყვარულო ურთიერთობაში თავად იჩენს ინიციატივას და მშობლების სურვილის საპირისპიროდ, ცოლად მიჰყვება თავის ოჯახთან შედარებით ღარიბ სვიმონას: „*მამა-ჩემს არა ჰქონია-რა, დედა-ჩემი რომ წამოუყვანია, მაგრამ, ღვთის მადლით, მათხოვრები არა ვართ...*“ (ერისთავი-ხოშტარია, კერა, 1924, გვ. 109). ამ ეპიზოდებში განათლება პერსონაჟებს ეხმარებათ, შეენიანაღმდეგონ სოციალურ განსხვავებებს და ბედნიერების სასარგებლოდ მიიღონ გადაწყვეტილებები.

თუმცა, სექსუალობის საკითხებზე განათლების ამ პოზიტიური გავლენის მიუხედავად, მას ყოველთვის თავისუფლება და ბედნიერება არ მოაქვს ქალი პერსონაჟებისთვის. პირიქით, საზოგადოება

დოებაში მოქმედი ორმაგი სტანდარტები ქალებს სჯის იმავე თავისუფლებით სარგებლობისთვის, რომლითაც კაცები ამყოფენ. მაგალითად, მარიამ გარიყულის მოთხრობა „ახალი მასწავლებელი“ აღგვინერს რომანს ადგილობრივი მცხოვრების, დესპინესი და ქალაქიდან ჩასული ინტელიგენტის, ბესოსი, რომელიც სალამოობით ახალგაზრდებში რევოლუციურ იდეებს ავრცელებს:

„სოფელში ბესოს წამოწყებას კმაყოფილებით შეხვდნენ (...). დესპინეს ბედი კი სულ სხვა გზით წარიმართა. (...) ახ, დესპინე, რომ იცოდე, ჯერჯერობით რა ძნელი გადასადგმელია ჩვენთვის ეს ნაბიჯი [დაოჯახება]? მიზეზი კი ისაა, რომ შენ [ცხოვრებისთვის] მომზადება არა გაქვს. (...) – შინ მიჯავრდებიანო. (...) როგორ, განა თავისუფალი ადამიანი არა ხარ?“ (გარიყული, ახალი მასწავლებელი, 1978 [1907], გვ. 67).

თანამედროვე იდეების გავლენით, ბესო სამოქალაქო ქორწინებას ემხრობა მაშინ, როდესაც მის შეყვარებულს, ორსულ დესპინეს, ოჯახი ტრადიციისამებრ ჯვრისწერას აიძულებს. კონფლიქტის შედეგად თავმოყვარეობაშელახულ დესპინეს დაქორწინება აღარ სურს და მამის ძალადობისგან გასაქცევად თვითმკვლელობას მიმართავს. ამ მოთხრობის სიუჟეტი ცხადყოფს, რომ განმანათლებლობის იდეების პრაქტიკაში გადმოტანისას, პატრიარქალურ საზოგადოებაში ქალები გაცილებით მეტ წინააღმდეგობას აწყდებოდნენ, ვიდრე კაცები. მეტიც, ეს მათზე ძალადობის შემთხვევებსაც ზრდიდა. თუ მოთხრობის ბოლოს ბესო ქალაქში ბრუნდება, ოჯახისა და საზოგადოების წინააღმდეგ მყოფი დესპინე სიცოცხლეს ტრაგიკულად ასრულებს.

მოთხრობებში კაცებს, რომლებმაც განათლება მიიღეს, გარკვეული ზღვარი აქვთ დაწესებული ქალების განათლებისა და დამოუკიდებლობისთვის. ისინი მოელიან, რომ ქალები განათლებასა და თავისუფლებას საზოგადოებრივი საქმიანობისთვის ან ოჯახის უკეთ გასაძღოლად გამოიყენებენ. მათთვის მიუღებელი ხდება, თუკი ქალები პირად ცხოვრებას დააყენებენ წინ და საკუთარი ბედნიერებისთვის დაინყებენ დამოუკიდებელი არჩევანის გაკეთებას. გაბაშვილის მოთხრობაში „გამარჯვებული ნიკო“ სოფლის მასწავლებელი ნიკო, რომელიც მასწავლებელ ლიზაზეა შეყვარებული, ლიზას სასიყვარულო ურთიერთობას ადგილობრივ თავადიშვილთან, იასონ ჯამბადრუკიანთან, „უზნეობად“ მიიჩნევს და მფარველური ქცევით სურს, ლიზა „გამოსწორების გზაზე“ დააყენოს, ამისათვის ის ცდილობს, ლიზა მეტი განათლებითა და საზოგადოებრივი მოღვაწეობით დააინტერესოს: *„გაახლებთ რჩეულ წიგნებს, რომლების მონყალებითაც მე გონება შევიმაგრე. ეცადეთ, შეეჩვიოთ კითხვას. (...) მაღალის აზრების კაცებთან დაახლოება ხელს არ შეუწყობს იმ უზნეობა-გახრწნილების ზეგავლენას, რომელთა მსხვერპლად გარემოებისა და შემთხვევის წყალობით თქვენ აუცილებლად შეიქმნებით“* (გაბაშვილი, გამარჯვებული ნიკო, 1987 [1896], 466). ხოლო, მას შემდეგ, რაც ლიზას მართლაც მიატოვებს თავადი ჯამბადრუკიანი, ახალ ეპიზოდში ვხვდებით მას, როგორც ნიკოსთან ერთად სოფლის სასწავლებლისა და სხვა სახალხო წამოწყებების ხელმძღვანელს. ლიზა დახატულია უკვე არა როგორც „შეცოდების“ გზაზე მყოფი, არამედ როგორც არამინიერი, სექსუალობისგან სრულიად დაცლილი, საკრალური ფიგურა. შეცვლილია მისი სახელიც – ელისაბედი. იასონის სიტყვებით, წყვილს საზოგადოებრივის სასარგებლოდ პირადი ცხოვრება სრულად აქვს უარყოფილი. ამ შემთხვევაში, განათლების მქონე პირის ავტორიტეტი, რომელსაც უკვე ეკლესიაც უმაგრებს ზურგს (სოფლის ყოფილი მასწავლებელი ნიკო ნაწარმოების ბოლოს მღვდელი ხდება), გამოყენებულია, როგორც ქალის სექსუალური აგენტობის დათრგუნვისა და „მორალური ამაღლების“ საშუალება. თუ განმანათლებლობა აქცენტს ბედნიე-

რებაზე აკეთებს, გაბაშვილის ამ ნაწარმოებში „სულის ხსნის“ უპირატესობაზე ხდება ხაზგასმა. ამგვარად, ნაწარმოებში განათლება ბოლომდე არ უპირისპირდება სექსუალობასთან დაკავშირებულ რელიგიურ დოგმებსა და საზოგადოებაში იმ დროს გავრცელებულ ნორმებს. ეს ნათელყოფს იმ ფაქტს, რომ განმანათლებლობაც დიდწილად კაცებით დომინირებული პროექტი იყო და ქალეზის გათავისუფლებას ბოლომდე არ მოიაზრებდა.

განმანათლებლობის თანმხლები თავისუფლება ნაწარმოებებში სექსუალობასთან დაკავშირებულ თემებში შემოდის. მაგალითად, პარტნიორის არჩევის თავისუფლება. პერსონაჟი ქალები, როდესაც მშობლები მათ „გათხოვებას“ დააპირებენ, აცნობიერებენ, რომ თავისუფლებას არიან მოკლებულნი: „მართამ დღემდის არ იცოდა, თუ იმას თავისუფლება აკლდა, მაგრამ დღეს დარწმუნდა, რომ ესეც სვიმონასავით შებოჭილია“ (ერისთავი-ხოშტარია, კერა, 1924, გვ. 104). „[მათიკოს რჩეული] – სამღვდლო რომ არ არის? – ამის გახსენებაზე მათიკოს გული დაუმძიმდა, იგრძნო, რომ თავისუფლება მოჰკლებოდა. მის მისწრაფებას ვილაც გაბატონებოდა, მთელ მის არსებისთვის მარწუხები ჩაეჭირა“ (ერისთავი-ხოშტარია, ეკლესიის გარშემო, 1990 [1920?], გვ. 37). თავისუფლების შეზღუდვა ხშირად „ფრთების შეკვეცასთან“ არის შედარებული: „სოსიკა არ ჩქარობს [მაროს გათხოვებას], ის თითქოს გრძნობს, რომ ამისთანა ცოცხალ და მხიარულ გოგოს გათხოვება ფრთებს შეაკვეცს და არ ეშურება თავის ტოროლას ხმა გამოსწყვიტოს ოჯახში“ (გაბაშვილი, რომანი დიდ-ხევამი, 1987 [1881], გვ. 311). ასევე, „ფრთების შეკვეცის“ ეპითეტი სექსუალური შევიწროების აღსანიშნავად გამოიყენება: „ლიზა კი მოკუნტული, ფრთებშეკრეჭილ მერცხალივით ლუარსაბს გონებაგაფანტვით უგდებდა ყურს და თითქო ცდილობდა იმის კლანჭებიდან თავის დაღწევას“ (გაბაშვილი, გამარჯვებული ნიკო, 1987 [1896], 442-443).

სექსუალურ ქცევასა თუ პარტნიორის არჩევასთან დაკავშირებით, ქალი პერსონაჟების თავისუფლებას წინ ეღობება მთელი პატრიარქალური სისტემა, რომელიც მამის ფიგურის, შემდეგ – ოჯახისა და საზოგადოების სხვა წევრების სახით შემოდის. ქორწინების შესახებ ქალებისა და ხშირად კაცების შემთხვევაშიც, გადანყვეტილებას მშობლები იღებენ. ამკარა უპირატესობა მამის აზრსა და ნებას აქვს. ხუთ მოთხრობაში ქალებს მამები ფიზიკურად უსწორდებიან იმის გამო, რომ მათ არ სურთ ქორწინება, ან არ სურთ ამ ნაბიჯის გადადგმა მშობლების მიერ შერჩეულ პირთან. ერთი მხრივ, ქალების მორჩილება ნორმად არის ქცეული. მეორე მხრივ კი, მათი წინააღმდეგობა აღქმულია, როგორც მოჩვენებითი და, შესაბამისად, არგასათვალისწინებელი: „შენც რაღას აჰყოლიხარ, დედაკაცო, მაგის რატარუტსა?.. ურჩობსო?! მერე მაგას ვინა ჰკითხავს?! (...) ძლივს ღმერთმა პატრონი უშოვნა ჩემ ღარიბ წვრილ-შვილს და ეგ ურჩობსო?!“ (ერისთავი-ხოშტარია, ლაზარემ გადააჭარბა, 1990 [1895?], გვ. 134). „ქალი? იკითხა ზაქარიამ და მიიხედ-მოიხედა, როდესაც დაინახა ნამტირალევი ირინე, ღიმილით წარმოსთქვა: – იტირე, შვილო, თქვენი ადათი აგრეა, მაგრამ მაინც ვერ მომატყუებ, რო ეხლა გული არ გიმღეროდეს“ (ერისთავი-ხოშტარია, ლაზარემ გადააჭარბა, 1990 [1895?], გვ. 136).

ქალის დაოჯახება რვა მოთხრობაში უსულო საგნის, გაცვლა-გამოცვლის ტერმინებით არის აღწერილი: „ჩვენ ვინ გვეკითხავს, ჩვენ ხო შვილად არ გვთვლიან, შვილად ბიჭი მიაჩნიათ, ნენა. ჩვენ გასაყიდი საქონელი ვართ. არც მე მინდოდა შენი ბუძას ცოლობა, მარა მკითხეს?“ (გარიყული, საფირნაზი, 1978 [1925], გვ. 214). ლევი-სტროსის „ნათესაური კავშირების“ თეორიის მიხედვით, პრიმიტიულ საზოგადოებებში ქორწინებაც გაცვლა-გამოცვლის სახეა. ის ქალებს განიხილავს ნი-

ვთებად, იმ განსხვავებით, რომ ქალების გაცვლით კაცები სხვა ჯგუფებთან ნათესაურ კავშირებს იძენენ (ბადაშვილი, 2015, გვ. 28-32). ქალების დაქვემდებარების ამ ფორმას, კლასობრივი უთანასწორობით გამონვეულ უუფლებობასთან ერთად, სექსუალობის კონტროლთანაც მივყავართ, ვინაიდან მათ არჩევანის თავისუფლება ერთმევათ: ნინო ნაკაშიძის მოთხრობაში „სტუმარი“ მებატონე მამუკა, ერთ-ერთ ყმა ქალს, დიღვარდისას, რომელიც ის-ისაა დაინიშნა საყვარელ კაცზე, ბიჭიაზე, სტუმრად მოსულ მეორე კაცს, ოსმან-ბეგს ჩუქნის (ნაკაშიძე, სტუმარი, 1990 [1904], გვ. 157-164). ამგვარად, ქალების „განივთება“ სექსუალურ უფლებებზეც აისახება. იასონ ჯამბადრუკიანიც კი, რომელიც გაბაშვილის მოთხრობაში „გამარჯვებული ნიკო“, სიყვარულის თავისუფლებაზე საუბრობს, ლიზასთან განშორებას მაინც საკუთრების ტერმინებით აღწერს: „ნართმევა“, „მეკუთვნის“, „ჩემია“ (გაბაშვილი, გამარჯვებული ნიკო, 1987 [1896], გვ. 410-487). მაშინაც კი, როდესაც მამები მხარს უჭერენ ქალების არჩევანს, პარტნიორის ვინაობა იქნება, ქორწინების გარეშე შვილის გაჩენა თუ სხვა, ქალებს ეს ავტომატურად არ ათავისუფლებს საზოგადოების წნეხისგან, ვინაიდან მათზე მოქმედებს პატრიარქატის მთელი ძალაუფლებრივი სისტემა, იმ კაცების სახით, ვისაც მეტი ფიზიკური ძალა, იარაღი, სიმდიდრე, სასულიერო/სამხედრო წოდება, თუ სხვა ტიპის გავლენა აქვთ.

განმანათლებლობასთან დაკავშირებული კიდევ ერთი იდეა – თანასწორობა, მთავარი თემაა თითქმის ყველა იმ მოთხრობაში, სადაც საქმე რომანტიკულ ურთიერთობებს ეხება. სოციალურ უთანასწორობასა და სიღარიბეზე მოთხრობებში მთავარი აქცენტი კეთდება. პერსონაჟების მაგალითზე ნაჩვენებია, თუ რა გავლენას ახდენს კლასობრივი უთანასწორობა ინდივიდების სექსუალურ ცხოვრებასა და არჩევანზე, გადაწყვეტილებებსა და მომავალზე. მოთხრობებში ილუსტრირებულია, თუ როგორ შეიძლება გახდეს სიღარიბე ქალთა დისკრიმინაციისა და სექსუალური შევიწროების მიზეზი. სიღარიბე სახელდება იმის ერთ-ერთ საფუძვლად, რის გამოც ახალგაზრდა ქალებს იძულებით „ათხოვებენ“. პერსონაჟი გოგოებისა და ქალების მეორე ნაწილი სიღარიბის გამო ხვდება ისეთ ადგილას, ან მდგომარეობაში, რომელიც მისთვის, როგორც ქალისთვის, საფრთხის შემცველია. მაგალითად, სიღარიბის გამო უცხო სოფელში მასწავლებლად წასული ლიზა ხდება სექსუალური შევიწროების მსხვერპლი, რადგან მას იქ უცხოად აღიქვამენ და თითქმის არავინ ექომაგება (გაბაშვილი, გამარჯვებული ნიკო, 1987 [1896], გვ. 410-487); მეჩექმის შვილი ია, მამინაცვლის მხრიდან, რომელიც უსახლკაროდ დარჩენილ იას ოჯახს შეიფარებს, ასევე შევიწროებისა და გაუპატიურების მცდელობის მსხვერპლი ხდება (გარიყული, ცხოვრების მსხვერპლი, 1978 [1905], გვ. 25-33); მოსამსახურე ცაბუს, სახლის პატრონის შვილთან სექსუალური კავშირის გამო, სამსახურიდან აგდებენ და იძულებული ხდება, პროსტიტუციაში ჩაერთოს (გარიყული, ცაბუ, 1978 [1921], გვ. 209-212); ტრეფიკინგის მსხვერპლი ხდება და სექს-სამუშაოში ერთვება მშობლებისა და ძმების გარეშე დარჩენილი, სიღარიბეში მცხოვრები ბაბულიც, რომელსაც შემთხვევითი გამვლელი ნაიყვანს აღსაზრდელად (გარიყული, ჩვეულებრივი ამბავი, 1978 [1905], გვ. 34-45).

ნაწარმოებებში ასახულია, თუ როგორ აკონტროლებს საზოგადოება ქალის სექსუალურ ქცევას. მისი სურვილის გამოხატულება იქნება, თუ იძულება, სხვა პერსონაჟებისა და თავად მოქმედი პირის მიერ ის „შერცხვენად“ აღიქმება. „შერცხვენა“ და „სირცხვილი“ ამ მოთხრობებში ერთ-ერთი ყველაზე ხშირად ხსენებული სიტყვებია სექსუალობის კონტექსტში. უმეტესად, „შერცხვენი“ აღნიშნულია ქალის ქორწინების გარეშე სექსი, რის გამოც ოჯახი თავს შერცხვენილად მიიჩნევს. ასევე, გვხვდება ეპიზოდები, სადაც ქალები თავს შერცხვენილად აღიქვამენ იმის გამო, რომ სასურველ პარტნიორთან

ჰქონდათ სექსი. რამდენიმე ადგილას კი ქალები თავს შერცხვენილად თვლიან იმიტომ, რომ ისინი გააუპატიურეს, ან გაუპატიურების/სექსუალური შევიწროების საფრთხის წინაშე აღმოჩნდნენ. ამგვარად, კულტურის გავლენით, სავარაუდო სექსუალურ დანაშაულში ბრალდება/პასუხისმგებლობა ქალზე გადმოდის. „სირცხვილად“ ასევე მიჩნეულია სექსუალური გრძნობები/ლტოლვა.

პერსონაჟი ქალების ნაწილს საზოგადოება ფიზიკურად უსწორდება, ნაწილი – თავს ისჯის სექსუალური ქცევის გამო, ნაწილის ქცევას კი კაცები „დარაჯობენ“. მაგალითად, ლიზა, იასონთან განშორების შესახებ, ნიკოს სწერს: „ასე, ჩემო ტკბილო მეგობარო, დავრჩი ქვეყნად შერცხვენილი, უარყოფილი, უპატრონო და ზნეობრივ შემუსვრილი. რისთვისღა უნდა ვიცოცხლო?“ (გაბაშვილი, გამარჯვებული ნიკო, 1987 [1896], გვ. 476). ხოლო, მანამდე ნიკო ქეთევანს, იასონის დედას აფრთხილებს: „ბატონო ქეთევან, უნდა დაეხმაროთ საცოდავ ქალს, უნდა გადაარჩინოთ დაღუპვას, [იასონს] ჩააგონეთ, აუხსენით, რომ საშინელს საქმესა კისრულობს, ჰკლავს, აუნმინდურებს ყმანვილი ქალის იმ ერთადერთ სამკაულს, რომელსაც უმანკობას, დედაკაცის სახელის სინმინდეს ეძახიან“. (გაბაშვილი, გამარჯვებული ნიკო, 1987 [1896], გვ. 457).

ნაწარმოებებში ასახულია, რომ პატრიარქატი აკონტროლებს ქალის სექსუალობას როგორც ოჯახის წევრი და სხვა „კეთილისმსურველი“ კაცების საშუალებით, ისე ქალების – დედების, სხვა ახლობელი ქალებისა და თავად მათი მხრიდან, ვისაც საკითხი უშუალოდ ეხება. ქეთევანისა და სხვა მდებრობითი სქესის პერსონაჟების მსგავსად, მოთხრობებში ბევრი ქალი ხდება სხვა ქალების სექსუალობის კონტროლის მონაწილე; ისინი კაცების მსგავსად „დარაჯობენ“ ქალებისთვის დაწესებულ სტანდარტებს და დარღვევის შემთხვევაში თანამონაწილეობენ მათ დასჯაში.

ფემინისტური მიდგომა

თანასწორობის, ჰუმანურობის, შემწყნარებლობის იდეების სექსუალობაზე ასახვის გარდა, ამ ნაწარმოებებში აქცენტი გადადის სხეულზე, უფლებებზე, ხდება ბედნიერების ცნების გადააზრება და ჩნდება წინააღმდეგობის ფორმები. ნაწარმოებებში სექსუალური უფლებების ბევრი ასპექტია განხილული: პარტნიორის დამოუკიდებლად არჩევის უფლება, იძულებისა და ძალადობისგან დაცულობის უფლება (მოთხრობებში „სოფლის მსუნაგები“ (გარიყული), „უსინათლო ალექსა“ (გარიყული), „ქალის გული“ (დგებუაძე-ფულარია), „ცხოვრების მსხვერპლი“ (გარიყული), „ნანიკო“ (გარიყული), სადაც მოტაცებაზე და გაუპატიურებაზეა საუბარი), სასურველ პარტნიორთან შვილის ყოლის უფლება („საიდუმლო“ (გარიყული), „ორ-ენა და ქუჩი“ (გაბაშვილი), „ახალი მასწავლებელი“ (გარიყული)), ბავშვთა ტრეფიკინგი („ჩვეულებრივი ამბავი“, გარიყული) და სხვა. პერსონაჟი ქალების ნაწილი გრძნობს უსამართლობას, ჩაგვრას და შევიწროებას, ნაწილი ხმასაც იმაღლებს ამის წინააღმდეგ, მაგრამ მათ უმრავლესობას ეს როგორც თავისი უფლება და, მათ შორის, სექსუალური უფლება, გაცნობიერებული არ აქვს, რაც იმაზე მეტყველებს, რომ მოცემული პერიოდისთვის განმანათლებლობისა და სოციალისტური იდეების გავრცელების მიუხედავად, უფლებები ქალებისთვის ნაკლებად მოიაზრებოდა.

მხოლოდ ერთ მოთხრობაში, მარიამ გარიყულის „უფლება“, ვხვდებით ქალი პერსონაჟის მიერ საკუთარ უფლებაზე ხაზგასმას. მარინეს, რომლის ქმარიც ქორწინებიდან მალევე სამუშაოდ მიდის

და ცოლის თხოვნის მიუხედავად, დიდხანს არ ბრუნდება, სხვა კაცი უყვარდება: „*მე სიცოცხლე მინდოდა და არა ცხოვრება, მეგობარი მინდოდა, ჰოდა, მაშ რაღაა გასაკვირი, თუ სხვა დაეუფლა ჩემს გულსა და გონებას? განა არ მქონდა ამის უფლება, უფლება ადამიანური?*“ (გარიყული, „უფლება“, 1978 [1910], გვ. 117).

მოთხრობაში „ცთუნება“ მარიამ გარიყული ორი პერსონაჟი ქალის სახასიათო როლს ადარებს ერთმანეთს: ერთი უსიტყვოდ ეგუება ბედს, ხოლო მეორე თავისი უფლებებისა და პირადი ბედნიერებისთვის იბრძვის. პირველი მათგანი, ელენე, ჟურნალისტის ცოლია, ხოლო მეორე, დადა – საყვარელი. ელენე მზრუნველ ცოლად არის წარმოჩენილი, უვლის ოჯახს და ქალაქში მყოფი ქმრის მუდმივ მოლოდინში პირად ცხოვრებას სრულიად ივიწყებს. როდესაც დადა იგებს, რომ ჟურნალისტს ცოლ-მვილი ჰყავს, „*გადაჭრით და ანგარიშმომთხოვნელი კილოთი*“ უცხადებს, ცოლს გამოირდეს და მასზე დაქორწინდეს: „*პირდაპირ გეტყვი: ერთხანს მიყვარდი, ახლა კი, აბა რა გითხრა... მხოლოდ იცოდე, საცოდავი შენი ცოლივით თავს არ მოვიტყუებ. ქალს, რომელიც თავის უფლებას ვერ იცავს, მასავით მოუვა...*“ (გარიყული, ცთუნება, 1978 [1911], გვ. 150). ერთი შეხედვით, ავტორის სიმჰათია ელენეს მხარესაა: განქორწინებისას ქმარი მას „წმინდანს“ უწოდებს, მღვდელმთავარიც სულგრძელობისთვის აქებს, მაგრამ ავტორი რომელიმე პერსონაჟს ცხადად არ ემხრობა და ტოვებს საშუალებას, ორივე მათგანის პოზიცია გავიზიაროთ.

მოთხრობებში სექსუალობაზე წერისას აქცენტი გადადის სხეულზე, სხეულებრივ შეგრძნებებზე, სექსუალურ და რეპროდუქციულ ჯანმრთელობაზე. პერსონაჟების მიერ სასურველ პარტნიორებთან სიახლოვისა და ინტიმურობის განცდა დაკავშირებულია ბედნიერებასთან და გამახვილებულია ყურადღება იმაზე, რომ რელიგიური დოგმების, კლასობრივი განსხვავებებისა, თუ პატრიარქალურ საზოგადოებაში დამკვიდრებული შეზღუდვების მიუხედავად, მათ უნდა ჰქონდეთ უფლება, განიცადონ ეს შეგრძნებები. მაგალითად, მარიამ გარიყულის მოთხრობაში „ჩანერილი ამბავი“ ქალი ჰყვება, თუ როგორ იგრძნო მიზიდულობა უცხო კაცის მიმართ, რომელიც მის წრეს არ მიეკუთვნებოდა და ამის გამო მასთან ურთიერთობა მისთვის ტაბუდადებული იყო. იმის მიუხედავად, რომ ქალი მზად იყო ახალი ურთიერთობისთვის და ძმებმაც „ნება დართეს“ ამჯერად თავად აერჩია პარტნიორი, რადგან პირველი ქორწინება მშობლების სურვილით მოხდა, ის უარს ამბობს ამ კაცთან ურთიერთობაზე. ნაწარმოების ბოლოს ის ბედნიერების ცნების გადააზრებას ახდენს და აცნობიერებს, თუ რა ზიანი მოაქვს პატრიარქალური საზოგადოების იდეოლოგიურ შეზღუდვებს: „*ახლა ვფიქრობ, რად ვიყავით ასე უბედურნი, რად ვემონებოდით ასე სოფლის შეხედულებას. შენს ბედნიერებას შენვე რომ ისპობდე რაღაც უაზრობისათვის, ამაზე მეტი სირეგვენე კიდევ შეიძლება იყოს რამე?*“ (გარიყული, ჩანერილი ამბავი, 1978 [1914], გვ. 176). თუმცა, მოგვიანებით ის თავის გადაწყვეტილებას მეორე მიზეზითაც ხსნის:

„*ბევრჯერ მიფიქრია და იმასაც გეტყვით, ვინ იცის, იქნებ ასე სჯობდა: ვინც რომ გიყვარს, მისგან შორს უნდა იყო. ცოლქმრობა ჰკლავს სიყვარულს. მე რომ მას გავყოლოდი, თქვენ გგონიათ ბედნიერი ვიქნებოდი? არა, ის ცეცხლი ჩაქრებოდა და შემდეგ შეიძლება კიდევ შეგვძულებოდა ერთმანეთი. არ ვიცი კი რატომ, მაგრამ ერთი კია, რომ ასე, ხშირად მომხდარა.*“ (გარიყული, ჩანერილი ამბავი, 1978 [1914], გვ. 177).

მოთხრობების ფემინისტური თვალსაზრისით განხილვისას, მნიშვნელოვანია ვნახოთ, რამდენად უწევს ქალი პერსონაჟები გენდერულ ჩაგვრას წინააღმდეგობას. სექსუალური უფლებების დარღვევისას მათ ყველაზე ხშირად, ორ შემთხვევაში უწევს არსებულ ნორმებთან დაპირისპირება: პირველი, როდესაც მშრობლები იძულებით აქორწინებენ, და მეორე, როდესაც კაცები მათ დაპატრონებას ცდილობენ: „რას ჩამციებიხართ?.. არ მინდა, გეუბნებით, ჩემის ცოცხალი თავით არ გავთხოვდები-მეთქი!.. – წარმოთქვა მან და თვალები ბრაზით გაუბრწყინდა“ (ერისთავი-ხოშტარია, ლაზარემ გადააჭარბა, 1990 [1895?], გვ. 134). მაგრამ წინააღმდეგობას პერსონაჟი ქალები ყოველთვის არ გამოხატავენ, ან ამ გამოხატვას მათს აზროვნებაში გარკვეული ცვლილებები უძღვის წინ. მაგალითად, მოთხრობაში „ეკლესიის გარემო“ მათიკოს თვითშეგნებაშიც პროტესტი თანდათან ყალიბდება: „ქმრის მორჩილებაზე ხომ ეკლესიაშიც წაუკითხავს! „ღვთისგანვე ყოფილა ასე დაარსებული“, ფიქრობდა ის, მაგრამ ამავ დროს, იქ, გულის სიღრმეში, გაურკვეველი ჰანგი სუსტად შეუღერდა რალაც წინააღმდეგს“ (ერისთავი-ხოშტარია, ეკლესიის გარემო, 1990 [1920?], გვ. 69). ბრაზი იკვეთება კიდევ ერთი პერსონაჟის განწყობაშიც, როდესაც შეიტყობს, რომ იძულებით უნდა დააქორწინონ: „ამისთვის ეხლა ცხადი იყო, რომ სიდო ძალის-ძალათი ათხოვებდა. მართას გულში გაეღვიძა სიბრაზე“ (ერისთავი-ხოშტარია, კერა, 1924, გვ. 114).

მეტიც, ჩანს, რომ ქალების პროტესტს საზოგადოებაში გაკვირვების რეაქცია მოსდევს. მარიამ გარიყულის მოთხრობაში „საიდუმლო“ მშობლებს იმის დაჯერება უჭირს, რომ მათმა ქალიშვილმა მათ წინააღმდეგ ხმა ამოიღო: „ისე გადაჭრით და გარკვევით წარმოთქვა ელენემ ეს სიტყვები, რომ ცოლ-ქმარს ჭირის ოფლმა დაასხა. ერთ ხანს ორივე მეხდაცემულებივით შეჰყურებდნენ ერთმანეთს, გონს ვერ მოსულიყვნენ, ვერ გაერკვიათ მათი ქალიშვილი ამბობდა ამას თუ სხვა?“ (გარიყული, საიდუმლო, 1990 [n/d], გვ. 363). პერსონაჟებად ძირითადად გამოყვანილნი არიან ქალები, რომლებისთვისაც უცხოა პატრიარქალურ საზოგადოებაში დამკვიდრებული წესებისთვის წინააღმდეგობის განევა. ისინი უსიტყვოდ იტანენ ჩაგვრას როგორც ქმრების, ისე მშობლებისა და კულტურისაგან, რომელიც აიძულებს, უარი თქვან ბედნიერებაზე და სასურველ პარტნიორებთან ურთიერთობაზე.

წინააღმდეგობის სურვილის არქონა ამ ნაწარმოებებში, შეიძლება, შემთხვევითი არ იყოს. როგორც მერი ო'კონორი ელის უოკერის მხატვრული პერსონაჟების ანალიზისას აღნიშნავს, ლიტერატურაში ჩაგრული ქალები არაერთ ეტაპს გადაიან იქამდე, სანამ ჩაგვრას გააცნობიერებენ, იდენტობას იპოვიან და ხმის ამოღებას შეძლებენ (O'Connor, 1991, გვ. 199-217). ამგვარად, პერსონაჟი ქალების მორჩილება და სიჩუმეც ერთგვარი ხმაა მოთხრობებში შექმნილ დიალოგებს შორის. ხმა, რომელსაც გარკვეული „შეტყობინება“ აქვს მკითხველისთვის: „გაჩუმებული თუ გულნასული ეგდო ქუჩე მინაზე და უსიტყვოდ იტანდა გამხეცებული ღვიძლი მშობლებისაგან ტანჯვას“ (გაბაშვილი, ორ-ენა და ქუჩე, 1987 [1883], გვ. 383). მორჩილებაა ილუსტრირებული მოთხრობაში „ეკლესიის გარემო“, სადაც პერსონაჟი ქალი, მათიკო, ანგარებითი ქორწინების შემდეგ, ახალ ოჯახში თავს არასასურველად გრძნობს და წასვლის სურვილი უჩნდება:

„ის მზად იყო თავი დაენებებინა ქმრისათვის, მოსცილებოდა, გაქცეულიყო, დაენყო მათხოვრობა და ეცხოვრა ისე, თუმცა ქმრის მოშორება მათიკოსთვის ნამება იქნებოდა. მეორეს მხრივ ეს საქციელი მეტად შეუსაბამო იყო მათიკოს მორჩილ, დაჩაგრულ ბუნებისთვის და მეტი ღონე არ ჰქონდა, უნდა ჩვეულებრივად თავი დაეხარა უწყალო ხვედრისათვის, გულში ფარულად ტანჯულიყო“ (ერისთავი-ხოშტარია, ეკლესიის გარემო, 1990 [1920?], გვ. 89).

მოთხრობაში „უსინათლო ალექსა“ ნაჩვენებია ერთ-ერთი მიზეზი, რაც ხელს უშლის ქალებს, შეებრძოლონ ჩაგვრას. ევა თანაუგრძნობს გაიანეს, რომელსაც ევას ქმარი, ისაკა, სექსუალურად ავიწროებს. ფიზიკური განადგურების შიშით, ევა ხმის ამოღებას ვერ ბედავს. როდესაც ბოლოსდაბოლოს გადაწყვეტს, სიმართლე გაამჟღავნოს, გაიანე უკვე მკვდარია. ევა თავს დამნაშავედ მიიჩნევს, რადგან შევიწროების შესახებ მანამდე არ თქვა: *„მეშინოდა, ვერ ვამხელდი, მომკლავდა [ისაკა] ... მე წაწყმედილმა ვერ მოვასწარი გამეფროთხილებინა ეს უბედური ... ჩამქოლეთ, ხალხო, მომკალით, ამისთვის, სიცოცხლის ღირსი არა ვარ!“* (გარიყული, უსინათლო ალექსა, 1978 [1927], გვ. 253).

მაშინაც კი, თუ ქალებს პროტესტისა და უფლებების მოთხოვნის სივრცე ეძლევათ, ის ერთგვარად პატრიარქატის ჩარჩოებში ექცევა. მათი პროტესტი საბოლოოდ იმის წარმოჩენას ემსახურება, რომ განმანათლებლობა და სოციალისტური იდეები პროგრესულია, რადგან ჩაგრულ ჯგუფებს ხმის ამოღების „ნებას რთავს“. სინამდვილეში კი, ისინი იმ დონით მოიაზრებდა ქალების ემანსიპაციას, რამდენადაც ამ იდეოლოგიების სათავეში მყოფი კაცებისთვის იყო მისაღები. ჰერნდლის მოსაზრებას თუ დავეყრდნობით, ნაწარმოებებში წინააღმდეგობის ფორმების ფემინისტურად განხილვისას, მნიშვნელოვანია გვახსოვდეს, თუ როგორ მუშაობს ძალაუფლებრივი ინსტიტუციები: ისინი ჩაგრულ ჯგუფებს გარკვეულწილად ხმის ამოღების უფლებას აძლევენ, რათა რეალური აჯანყებები თავიდან აიცილონ. ანუ, დიალოგში ყოფნის სცენა თავად ძალაუფლების მქონეთა მიერაა „დადგმული“ (Herndl, 1991, p. 10).

განმანათლებლობის გავლენა ამ პერიოდის ქალი მწერლების მიერ სექსუალობის ასახვაზე, ერთ-ერთი რაც თვალში გვხვდება, ბედნიერების ცნების შემოტანაა. სექსუალობასთან კავშირში ის რამდენიმე კონტექსტშია ნახსენები. პირველი, ბედნიერება დაკავშირებულია საყვარელ ადამიანთან ყოფნასთან, იქნება ეს ერთად ცხოვრება, თუ უბრალოდ ერთად ყოფნის შესაძლებლობა. მეორე შემთხვევაში, ბედნიერება უკავშირდება სასურველი პარტნიორის არჩევის უფლებას, როდესაც ამ გადაწყვეტილებაში არ ერევა ოჯახი, ეკლესია, რელიგია, ბატონი, ტრადიცია. მესამე, ბედნიერება ნახსენებია, როგორც ამ გადაწყვეტილების თანხვედრა ოჯახის სხვა წევრების შეხედულებებთან. მოთხრობებში ბედნიერება აღწერილია, როგორც ბუნებასთან თანხვედრაში მყოფი რამ, რასაც გარე ფაქტორები ბოლომდე ვერ შეენიანაღმდეგება: *„გამაგრდი! იცოცხლე! იბედნიერე! ამასვე გაიძახოდნენ ყივილ-ხივილით ფრინველები და ერთმანეთს თავს ევლებოდნენ. ამას გაიძახოდა ტყვე-ველი და ბუნება, ამას გაიძახოდა თვით სვიმონას გულიც“*. (ერისთავი-ხოშტარია, კერა, 1924, გვ. 106)

გაბაშვილი, გარიყული, ხოშტარია და დგებუაძე-ფულარია მოთხრობებში სვამენ კითხვას იმის შესახებ, თუ რა არის რეალურად ბედნიერება, როდესაც საქმე რომანტიკულ ურთიერთობებს ეხება. ისინი ზოგჯერ, ერთგვარად აპროტესტებენ კიდევ „ბედნიერების“ იმ გაგებას, რომელიც იმ დროს იყო გავრცელებული. პირველ ყოვლისა, ისინი კითხვის ნიშნის ქვეშ აყენებენ ანგარებით ქორწინებას, ასევე, იმ ტრადიციებსა და ნორმებს, რაც ხელს უშლის შეყვარებულ წყვილს ურთიერთობაში. *„დონა, რად კრთი ასე? შენ ახალ ცხოვრებას იწყებ და მეც ბედნიერებას გისურვებ. „ბედნიერებას... იცის კი თამარმა რაა ბედნიერება?“ – გაიფიქრა დონამ და ცრემლი მოერიო“* (გარიყული, დონა, 1990 [1927], გვ. 433). *„მაგაზედ ადვილი რა არი? ვის სახლში არ ანთია მერე ცეცხლი?! თუ მაგაზე მეტი არა სჭირია კაცს, ყველა ბედნიერი ყოფილა“* (ერისთავი-ხოშტარია, კერა, 1924, გვ.

108). მოთხრობაში „ორ-ენა და ქუჩე“, ჩანს მწერლის განწყობა იმ მიზეზთან დაკავშირებით, რატომაც ვითარდება პერსონაჟი წყვილის ცხოვრება ტრაგიკულად: „[ქუჩემ] იქნება წარმოიდგინა ის წამები, როდესაც ესენი ზეცამდის ბედნიერნი იყვნენ მარტო სიყვარულით და ეხლა კი იმავე სიყვარულისა და ადამიანის სიბრყვის ნყალობით უფსკრულამდის უბედურნი“. (გაბაშვილი, ორ-ენა და ქუჩე, 1987 [1883], გვ. 386). ამ ეპიზოდში ავტორი აკრიტიკებს ადამიანთა „სიბრყვეს“, რაც ერთ-ერთი ძირითადი ცნებაა, რომელსაც განმანათლებლობის იდეები დაუპირისპირდა და სანაცვლოდ, გონების გამოყენება შემოგვთავაზა.

იმის მიუხედავად, რომ განმანათლებლობის ამ ელემენტს – ბედნიერების არსის ძიებას – ვხედავთ განხილულ მოთხრობებში, ბედნიერება აღნიშნულ ტექსტებში პატრიარქატის გამომხატველი ნიშნითაც გვხვდება. კერძოდ, ბედნიერებად მოთხრობებში მოიაზრება ვაჟიშვილის შექმნა. თითქმის ყველა შემთხვევაში მოთხრობების პერსონაჟებს ვაჟები უჩნდებათ, რაც სიმშვიდესა და დაცულობასთან არის შედარებული: „გუგულას მთვარესავით გაბადრული ცხრა თვის ბიჭი ჰყავს, ოჯახი გასწორდა, ლარით გაიჭიმა, შეხმატკობილდა. (...) მესამე გიორგობა მოდის, მესამე, გუგულას მოტაცებიდან. მაშინ რა უბედურად მიაჩნდა თავი, ახლა რა ბედნიერია?!“ (გარიყული, ვისი ბრაღია?, 1978 [1927], გვ. 230-231). ახალშობილი ვაჟების – როგორც ბედნიერების გარანტორების – შემოყვანა, შეიძლება, ერთი მხრივ, პატრიარქატის საილუსტრაციო სიმბოლო იყოს, ხოლო მეორე მხრივ, გავრცელებული ნორმა, რომელიც ნაწარმოებებში ინერციულად გადმოვიდა.

დასკვნა

ჰუმანისტური იდეების შემოტანის მიუხედავად, ნაწარმოებებიდან ჩანს, რომ განმანათლებლობის პროექტიც დიდწილად კვლავ პატრიარქატისა და რელიგიური დოგმების ჩარჩოებშია მოქცეული. ეკატერინე გაბაშვილის მოთხრობაში „გამარჯვებული ნიკო“ ეს ნათლად ილუსტრირებული. ქალების განათლება და პროფესიული განვითარება საბოლოოდ საზოგადოებრივი მოწყობის ისეთ ფორმებს ემსახურებოდა, როგორც კაცებს წარმოედგინათ იდეალურად. სოციალიზმის პერიოდში ქალთა უფლებებზე აქცენტიც ამით აიხსნება: განათლებული და კვალიფიციური კადრები ახალ საბჭოთა დღის წესრიგს ესაჭიროებოდა. ამის შედეგია ის ფაქტიც, რომ მიუხედავად საქართველოში განმანათლებლობის იდეების გავრცელებისა, მე-19 და მე-20 საუკუნის მიჯნაზე არსებული ფემინისტური ბრძოლა დავიწყებას მარტივად მიეცა.

ამის მიუხედავად, საკითხის პოლიტიზებითა და საზოგადოებრივი ცნობიერების ამაღლებით, სექსუალობაზე წერის მეშვეობით სამსჯელო სივრცის შექმნით, აღნიშნულმა მწერალმა ქალებმა გაარღვიეს ერთგვარი ზღუდე, რომელშიც მოქცეული იყო საქართველოში განმანათლებლობისა და მოგვიანებით სოციალიზმის იდეები. მათ დააკავშირეს ერთმანეთთან ძალაუფლებრივი იერარქია და სექსუალობა, ადამიანისა და ქალთა უფლებების ჭრილში განიხილეს სექსუალური უფლებები, რითაც გააჩინეს არეალი უფრო თანასწორი საზოგადოების შექმნის იდეაზე ფიქრისთვის.

ერთმნიშვნელოვნად იმის თქმა, თუ რა იყო ამ ქალი მწერლების განზრახვა სექსუალობის თემებზე წერისას, შეუძლებელია. თუმცა, აქ, ალბათ უნდა დავვეყრდნოთ კედეს შემოთავაზებას, ფოკუსი გადავიტანოთ წაკითხვის მეთოდებზე (Kehde, 1991, გვ. 25-38). კერძოდ, ისმის თუ არა ჩაგრულთა

ხმები მხატვრულ ნაწარმოებებში, რა ფორმით, ან თუ არ ისმის, რატომ. ამ მხრივ, მნიშვნელოვანი ხდება არა ის, თუ რაზე შეთანხმდება მკითხველი, რა არის ძირითადი „გზავნილი“ ამ ნაწარმოებებისა, არამედ ის, თუ რამდენად აქვს მკითხველს შეფასებისთვის საჭირო ყველა შესაძლო მიდგომა, რათა მოხდეს ტექსტების მრავალმხრივი წაკითხვა და მაქსიმალურად მეტი ასპექტისა თუ კავშირის გამოკვეთა; აღმოჩენა არამხოლოდ წინააღმდეგობის ფორმებისა, არამედ დუმილისაც, რომელსაც პერსონაჟები იჩენენ. აქედან გამომდინარე, შეიძლება ითქვას, ფემინისტური თვალსაზრისით ნაწარმოებების შესწავლისას, ქალი პერსონაჟების ხმების დაკარგვის პროცესისა და მისი გამომწვევი კომპლექსური მიზეზების შესწავლაც იმდენადვე საყურადღებოა, რამდენადაც მათი აგენტობის ფორმების ძიება.

ბიბლიოგრაფია

ერისთავი-ხოშტარია, ა. (1924). კერა. In *მინა: მოთხრობები* (pp. 89-154). ტფილისი: სსსრ სახელმწიფო გამომცემლობა.

გარიყული, მ. (1978). ახალი მასწავლებელი. In *რჩეული* (pp. 63-71). თბილისი: გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“.

გარიყული, მ. (1978). საფირნაზი. In *რჩეული* (pp. 213-215). თბილისი: გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“.

გარიყული, მ. (1978). ცხოვრების მსხვერპლი. In *რჩეული* (pp. 25-33). თბილისი: გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“.

გარიყული, მ. (1978). ცაბუ. In *რჩეული* (pp. 209-212). თბილისი: გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“.

გარიყული, მ. (1978). ჩვეულებრივი ამბავი. In *რჩეული* (pp. 34-45). თბილისი: გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“.

გარიყული, მ. (1978). «უფლება». In *რჩეული* (pp. 114-117). თბილისი: გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“.

გარიყული, მ. (1978). ცთუნება. In *რჩეული* (pp. 146-154). თბილისი: გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“.

გარიყული, მ. (1978). ჩანერილი ამბავი. In *რჩეული* (pp. 171-177). თბილისი: გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“.

გარიყული, მ. (1978). უსინათლო ალექსა. In *რჩეული* (pp. 235-254). თბილისი: გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“.

გარიყული, მ. (1978). ვისი ბრალია? In *რჩეული* (pp. 216-234). თბილისი: გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“.

გაბაშვილი, ე. (1987). რომანი დიდ-ხევაში. In *ქართული პროზა*, ტ. XIII (pp. 309-347). თბილისი: გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“.

გაბაშვილი, ე. (1987). გამარჯვებული ნიკო. In *ქართული პროზა*, ტ. XIII (pp. 410-487). თბილისი: გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“.

გაბაშვილი, ე. (1987). ორ-ენა და ქუჩე. In *ქართული პროზა*, ტ. XIII (pp. 375-387). თბილისი: გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“.

ერისთავი-ხოშტარია, ა. (1990). ეკლესიის გარშემო. In *ქართული პროზა*, ტ. XIX (pp. 7-106). თბილისი: გამომცემლობა „საქართველო“.

ერისთავი-ხოშტარია, ა. (1990). ლაზარემ გადააჭარბა. In *ქართული პროზა*, ტ. XIX (pp. 107-153). თბილისი: გამომცემლობა „საქართველო“.

გარიყული, მ. (1990). საიდუმლო. In *ქართული პროზა*, ტ. XIX (pp. 353-390). თბილისი: გამომცემლობა „საქართველო“.

გარიყული, მ. (1990). დონა. In *ქართული პროზა*, ტ. XIX (pp. 433-472). თბილისი: გამომცემლობა „საქართველო“.

ნაკაშიძე, ნ. (1990). სტუმარი. In *ქართული პროზა*, ტ. XIX (pp. 157-164). თბილისი: გამომცემლობა „საქართველო“.

რატიანი, ი. (2008). მიხეილ ბახტინის თეორიული კონცეფცია. დიალოგური კრიტიკა. In ი. რატიანი & თ. დოიაშვილი (Eds.), *ლიტერატურის თეორია – XX საუკუნის ძირითადი მეთოდოლოგიური კონცეფციები და მიმდინარეობანი* (pp. 18-36). თბილისი: ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტის გამომცემლობა.

ბადაშვილი, მ. (2015). *ტერიტორიული სხვაობები ოჯახის გენდერულ ურთიეობებში პოსტსაბჭოთა საქართველოში*. თბილისი: ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა.

მიქელაძე, კ. (2017). სიტყვა თქმული კატო მიქელაძის მიერ 20 მარტს ქალთა საზოგადო კრებაზე ქ. ქუთაისში. In თ. მელაშვილი (Ed.), *კატო მიქელაძე: ქართული ფემინიზმის უცნობი ისტორიები* (მეორე გამოცემა ed., pp. 28-32). თბილისი: ჰაინრიჰ ბიოლის ფონდის სამხრეთ კავკასიის რეგიონული ბიურო.

ნულაძე, ლ. (2020). *სოციოლოგიური კვლევის თვისებრივი მეთოდები* (ნ. ჯავახიშვილი, Ed.). თბილისი: ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა.

სურგულაძე, ა., & სურგულაძე, პ. (2013). *საქართველოს ისტორია: საკითხავი წიგნი, 1783-1990*. თბილისი: საქართველოს მაცნე.

კანტი, ი., ფუკო, მ., & თევზაძე, გ. (2012). შესავალი (გ. ზედანია & ს. რატიანი, Eds.). In *რა არის განმანათლებლობა?* (pp. 57-66). თბილისი: ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა.

IPPF. (2008, October). Sexual Rights: An IPPF declaration. International Planned Parenthood Federation. Retrieved October 14, 2021, from <https://www.ippf.org/resource/sexual-rights-ippf-declaration>

Herndl, D. P. (1991). The Dilemmas of a Feminine Dialogic. In D. M. Bauer & S. J. McKinstry (Eds.), *Feminism, Bakhtin, and the Dialogic* (pp. 7-24). New York: State University of New York Press, Albany.

Kehde, S. (1991). Voices from the Margin: Big Ladies and Others. In *Feminism, Bakhtin, and the Dialogic* (pp. 25-38). New York: The State University of New York Press, Albany.

O'Connor, M. (1991). Subject, Voice and Women in Some Contemporary Black American Women's Writing. In D. M. Bauer & S. J. McKinstry (Eds.), *Feminism, Bakhtin, and the Dialogic* (pp. 199-217). New York: The State University of New York Press, Albany.